

DR. BODNÁR ANDRÁS PÉTER¹

A digitális bizonyítékok megjelenése a büntetőeljárásban – különös tekintettel a szakértő igénybevételére

„Az új technológia önmagában se nem jó, se nem gonosz. Minden azon áll vagy bukik, hogy az emberek hogyan használják.”
(David Wong)

Bevezető gondolatok

A feljebb felvázolt idézet nagyban előrevetíti, mely témát, annak mely szegmensét fogom a következőkben megvizsgálni. Jelen dolgozat célja, hogy feldolgozza egy olyan témakör egy kisebb szeletét, megválaszoljon néhány kérdést azon számos, megválaszolásra váró bizonytalan kérdés közül, melyek a digitalizáció, a technológia jogban való megjelenése körül öltének testet.

Nem teszünk meggondolatlan kijelentést azzal, az azt mondjuk, hogy a technológia évek, évtizedek óta, de továbbra is egyre gyorsuló ütemben férkőzik be mindennapjainkba, leginkább életünk komfortosabbá, könnyebbé tételének célzatával. Azonban ez a fejlődés magában hordoz(hat) számos hátrányos következményt is.

Nem új keletűek azok a fel-felröppenő hírek a mesterséges intelligencia kapcsán, melyek szerint – számos előnye mellett – a mesterséges intelligencia elterjedése eredményezheti különböző szektorok munkaköreinek megszűnését. Nem is kell messzire menni, hiszen találkozhatunk olyan interneten közzétett cikkekkel, melyek azt a kérdést boncolgatják, felyáltathatják-e a robotok az embert a klasszikus

jogászi – leginkább ügyvédi, bírói – pályákon.

Hiszen egy megfelelő módon betanított gép sokkal nagyobb hatékonysággal képes több ezer oldalas jogi dokumentumok átnézésére, azokból a jogilag releváns tények kiszűrésére, mint akármelyik emberi agy. Ez most még igen távolinak tűnhet, de előbb-utóbb megjelennek olyan alkalmazások, melyek egy életbéli szituáció teljes körű leírását követően – emberi beavatkozás nélkül – adják meg az ügyfélnek az adott élethelyzetre vonatkozó jogi véleményt.² Ha nem is így drasztikusan fog bekövetkezni a mesterséges intelligencia térhódítása, vagyis nem robotbíró vagy robotügyvéd fog rövidesen a bíróságokon tárgyalást vezetni, avagy a peres felek érdekében jogi képviselői

tevékenységet kifejtteni, az intelligens algoritmusok teret hódítanak a jogászi berkekben is. Döntse el mindenki magában: ez az, amire a szakma vágyott, vagy amitől tartott? Olyan szoftverek, algoritmusok kerültek megalkotásra, melyek idő- és energiaigényes, ember által végzett – ügyvédi pálya esetében leginkább ügyvédjelölt által megvalósított – munkafolyamatokat látnak el sokkalta rövidebb idő alatt. A jogászi hivatást érintő változások komolyságát prezentálja, hogy kialakult a lawtech vagy a legal technology fogalma, melyek a jogi szolgáltatásokat nyújtó technológia és szoftver használatára vonatkozik.³

Szándékosan a jog területére kívántam leszűkíteni ezen példákat, de említhetnék bármilyen más területet, hiszen a feljebb papírra vetettek alapján elmondható: a technológia életünk valamennyi szegmensét „uralja”. Az elmúlt évtizedekben kezdődő, de az utóbbi években kiteljesedni látszó számítástechnikai és információs fejlődésnek köszönhetően lényegesen rövidebb idő alatt, valamint sokkal komfortosabb módon valósíthatók meg a különböző kereskedelmet érintő szolgáltatások. Ezen fejlődés által nyújtott lehetőségek kapcsán egyszerűbbek, di-

² JALSOVSZKY PÁL: Ügyvédrobotok, 2018. (<https://www.vg.hu/velemenypublicisztika/ugyvédrobotok-2-1135130/>) (Letöltés ideje: 2022. 03. 24.).

³ NAGY BARNÁ KRISZTINA: Robotok: a jogász jövőjének alakulása, avagy Robotok: mint a jövő jogásza?, 2018. (https://antk.uni-nke.hu/document/akk-uni-nke-hu/Opuscula_Civilia_2018_Nagy_Barna_Krisztina.pdf) (Letöltés ideje: 2021. 03. 24.).

¹ PhD hallgató – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Marton Géza Doktori Iskola. „A kutatás az Igazságügyi Minisztérium által támogatott, a „Jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretén belül valósult meg.

namikusabbak lettek például a pénzügyi tevékenységek, de megemlíthető további példaként – egy másik személy leggyorsabb módon történő elérésére szolgáló – a virtuális térben testet öltő írásbeli kommunikáció.⁴

Leszűkítve a téma tárgyalását a kutatási területre, a büntetőeljárásra, a továbbiakban erre a jogterületre kívánok koncentrálni. Természetesen a digitalizáció, a technológiai fejlődés ezen a területen is érezteti hatását, legyen szó annak pozitív vagy negatív vonatkozásáról. Az informatikai robbanásnak a büntetőeljárás szempontjából érezhető derogatívái leginkább a különböző, az informatikához, a virtuális térhez valamelyest kapcsolódó, de nem kimondottan az informatikai bűnözéshez társítható bűncselekményekben öltenek testet.⁵ Az informatika, a telekommunikáció robbanásának következményeként mindkét fél – a magánszemély elkövető és a nyomozó hatóság is – egyre fejlettebb műszaki háttérű eszközökhöz jutott. Az élet minden szegmense kapcsán testet öltő digitalizáció, a világháló használata egyik oldalról az elkövetést megkönnyíti, míg a másik oldalról a felderítést megnehezíti.⁶

Természetesen ennek a kialakulása nem egyik napról a másikra, hanem egy hosszabb fejlődési ívnek köszönhető. Ám ugyanakkor most ért el arra a szintre, hogy egyre inkább sürgeti az erre történő válaszadást. Az informatikai bűnözés, illetve az informatika, a digitalizáció által megkönnyített elkövetés olyan világméretű problémává avanszálódott, amelyre reagálni szükséges nem csupán egyes országokként mind jogalkotói, mind jogalkalmazói szinten, hanem szupranacionális – európai uniós – szinten is.⁷

Erre vonatkozóan meg is történtek a szükséges lépések jogalkotói részről, hiszen a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben – a továbbiakban: Btk. – uniós kötelezettségnek eleget téve bevezetésre került egy új, biztonsági jellegű, akár önállóan is alkalmazható intézkedésként az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele.⁸ A Btk. ezen intézkedés kapcsán már kifejezetten elektronikus adatot említ, míg ezzel szemben a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény – a továbbiakban: régi Be. – a bizonyítás kapcsán az elektronikus adatot tárgyi bizonyítási eszköz alatt értette.⁹ Ilyen

szempontból (is) nagy változást, mérföldkövet jelentett 2018. július 1-je, amikor is hatályba lépett a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény – a továbbiakban új Be. – mely a bizonyítékok kapcsán önálló bizonyítéki rangra emelte az elektronikus adatot.

A jogalkotó e lépése felszínre hozott számos érdekes kérdést, melyek közül számos kérdés vár még válaszra. Ám ezek közül megvizsgálók néhányat jelen dolgozat során, így a továbbiakban ennek módszerét, elképzelését szeretném kifejezni.

Első kérdések között merült fel bennem a következő: valóban egy új bizonyítéktípust köszönhetünk az új Be. hozományaként? Fentebb kifejtésre került, hogy a korábbi eljárásjogi törvényben az elektronikus adat a tárgyi bizonyítási eszköz egy – különleges – fajtájának volt tekinthető. Amennyiben ez így volt, felmerül a kérdés, mennyire minősülhet egy digitális adat, egy digitális bizonyíték szakkérdésnek a büntetőeljárásban. Tehát mikor szükséges a digitális bizonyítékok kapcsán alkalmazni az új Be. 188. §-ának (1) bekezdését, miszerint: „*Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.*”¹⁰

Azonban, hogy ehhez a leszűkített végkifejlethez eljussunk, tisztázandó számos általános, sok esetben igen elméleti kérdés és szabályozás a szakértő büntetőeljárásbeli alkalmazása körül. Ennek érdekében a dolgozatot a következőképp kívánom strukturálni: elsőként a digitalizáció büntetőeljárásban, azon belül is a nyomozás és a bizonyítás kapcsán történő megjelenését szeretném megvizsgálni, ezt követően térnek át a bizonyítás szabályain belül a szakértőre, a szakértői véleményre. Végül pedig ezen halmazon belül – az elektronikus adattal leginkább keresve a kapcsolódási pontokat – szeretnék egy fejezetet szánni az igazságügyi informatikai szakértőnek, így pedig a távolítól a közeli felé haladva kívánom tisztázni a fent megfogalmazott hipotézisieket.

1. Digitalizáció a büntetőeljárásban

Elsőként a digitalizált büntetőeljárásról kerül néhány gondolat megosztásra, a nyomozás és a bizonyítás szabályaira helyezve a hangsúlyt. Mert korábbi kutatásaim során több olyan szabályt, gondolatot fedeztem fel, melyek nagy szerepet tölthetnek be a fent deklarált kérdések megválaszolásában.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy annál a digitalizáció megjelenése a büntetőeljárásban tá-

⁴ GYARAKI Réka Eszter: *A számítógépes bűnözés nyomozásának problémái* (PhD-értekezés), Pécs, 2018, 8. oldal.

⁵ Példaként említhető, hogy a 2018-as évben körülbelül 978 millió személyt érintett a számítógépes bűnözés, nagyjából 20 országban, illetve a számítógépes bűncselekményekkel érintett személyek száma folyamatosan nő. Az áldozatul esett fogyasztók világszerte 172 milliárd dollárt veszítettek – derül ki Kevin Haley, a Norton Cyber Security Insights Report jelentéséből, (<https://www.nortonlifelock.com/about/newsroom/press-kits/ncsir-2017>) (Letöltés ideje: 2022. 03. 24.).

⁶ MRÁZ ZOLTÁN: *A digitális bizonyítási eszközök jelentősége a vagyon elleni bűncselekmények nyomozásában* In.: *Belsőügyi Szemle*, 2018/7–8., 99. oldal.

⁷ GYARAKI Réka Eszter, *i. m.*, 8. oldal.

⁸ GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSO Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADY Erika: *Magyar büntetőjog. Általános rész*, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2019. 471. oldal.

⁹ 1998. évi XIX. törvény 115. § (2) bek. rögzíti: „E törvény alkalmazásában

tárgyi bizonyítási eszköz az irat, a rajz és minden olyan tárgy, amely műszaki, vegyi vagy más eljárással adatokat rögzít. Ahol e törvény iratról rendelkezik, ezen az adatot rögzítő tárgyat is érteni kell.”

¹⁰ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 188. § (1) bek.

gabb, minthogy csak a nyomozás és a bizonyítás kapcsolatán lehessen megemlíteni. A digitalizáció nyomai folyamatosan tetten érhetők a törvény szabályozásában. Herke Csongor ezeket egy tanulmányában csoportosította is. Az első csoportot a telekommunikációs eszköz használatának szabályai, a másodikat az elektronikus kapcsolattartás szabályai, a harmadikat a kényszerintézkedések, és végül a negyediket az egyéb, digitális környezetet érintő Be. rendelkezések képezik.¹¹

Szemügyre véve ezeket a csoportokat, véleményem szerint megállapítható, hogy ezekben az esetekben a digitalizáció, a technika szerepe az, hogy megkönnyítse egy-egy eljárási cselekmény elvégzését, példaként említve a telekommunikációs eszköz használatának szabályait. Telekommunikációs eszköz használatának előnyei közé tartozik, hogy alkalmazásával lehetőség nyílik arra, az eljárásban valamilyen minőségben részt vevő személy anélkül, hogy fizikai valójában jelen lenne az adott eljárási cselekményen, a technika útján vesz részt az eljárásban, vagy annak egy meghatározott részében. Ezzel pedig pénzt, időt lehet megtakarítani, mely az új Be. megalkotásának egy alapvető célkitűzése volt, valamint a minél kevesebb résztvevővel tartott eljárási cselekmény az elmúlt két év koronavírus által kikényszerített járványügyi szabályokkal is kellőképpen összeegyeztethető. Elrendelése kötelező abban az esetben, ha az eljárásban különös bánásmódot igénylő sértett vagy védelmi programban részesülő tanú vesz részt. Ugyanakkor, csak a terhelt hozzájárulásával rendelhető el a telekommunikációs eszköz használata személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés elrendelése tárgyában tartott ülésen, valamint az előkészítő ülésen történő terhelti jelenlét biztosítására.¹²

Azonban – követve az eddigi példákat – állásponthoz szerint a telekommunikációs eszköz használatának is vannak hátrányai, habár kétségtelen, előnye az új Be. tükrében sokkalta több van. Véleményem szerint probléma lehet, hogy nem minden épületben van olyan technikai adottság még – internet sáv szélesség – hogy maradéktalanul, olyan tisztán lehessen hallani, látni a másik felet, amely azt a megnyugtatást adná, nem kell tartani a technika „ördögétől”. Ez a személyes jelenléttel szemben ez mindenképp hátrány. Gondoljunk bele, nem érvényesülhet teljes mértékben a tárgyalóteremben uralkodó „hangulat”, a bírói tekintély, hiszen ennek megvalósulása egy külső, technikai eszköztől függ. Jól lehet ez a hátrány idővel, további fejlődéssel kiküszöbölhetővé válik.

Egy másik probléma megoldása azonban további technikai fejlődéssel nem küszöbölhető ki. Ez egyébként is átível a pszichológia tudományterületére.

Háger Tamás egy tanulmányában a bizonyításról a következőképp gondolkodik: „A bizonyításban és a bírói ténymegállapításban a bizonyítás törvényessége, a logika törvényei mellett igen hangsúlyosak a bírói meggyőződés és a pszichológia szempontjai.”¹³ Azt gondolom, e két utóbbi szempont – legyen szó akár nyomozó hatóság előtti kihallgatásról, akár az elsőfokú eljárásban történő vádlotti kihallgatásról – hátrányt szenved több okból kifolyólag is. Egyrészt, mert nem mindenkire gyakorol ugyanolyan hatást, ha kamera előtt szükséges csinálni bármit – függetlenül attól, mennyien nézik – így előfordulhat zavarodottság, izgalom, mely máris képes – példaként említve – az emlékezőképességünk megváltoztatására, így a vallomásának befolyásolására. A másik ok pedig, hogy egy vallomás megtételekor nagy figyelem hárul nem csupán az elmondottak tartalmára, hanem annak megtételének módjára, a nonverbális kommunikációra. Tény, ha az ember nem mond igazat, az a szervezetünkben testi változást – izzadást, hevesebb szívverést, akár bőrpírt – generál. Azonban egy telekommunikációs eszköz használatával történő kihallgatáson ezek a testjelek könnyedén rejtve is maradhatnak a hatóság, valamint a bíróság tagjai előtt.

Ezen csoportosításból azért emeltem ki a telekommunikációs eszköz használatának szabályait, mert a következőkben – az elektronikus bizonyítékoknál – szerephez jut még. Relevanciával bír még a Herke-féle felosztásból a harmadik csoport, a kényszerintézkedések szabályaihoz kapcsolódó digitalizáció. Ez azonban már átvezet a következő fejezetre, a nyomozás szabályaira.

2. Digitalizáció a büntetőeljárásban – nyomozás

A korábbiakban kifejtettem, hogy a technikai fejlődés az élet árnyékos oldalán élők életét is megkönnyítette, hiszen valamennyi – nem csupán az informatikához szorosan kapcsolódó – bűncselekmény elkövetését jelentősen komfortosabbá tette.

Példaként említhető az utazóbűnözés során megvalósított dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás – a betöréses lopás – bűncselekményének nyomozása. Az utazóbűnözés fogalma már régóta részét képezi a kriminalisztikának. Az utazó bűnöző olyan személy, aki tudatosan a lakóhelyétől távol követ el bűncselekményt. Az elkövető ezen elkövetési taktikával a hatóságok hatásköri megosztottsága mellett

¹¹ HERKE Csongor: *A digitalizáció szerepe a büntetőeljárásban*, In.: MEZEI Kitti (szerk.), *A büntügyi tudományok és az informatika*, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2019. 113. oldal.

¹² HERKE Csongor *i. m.* 113. oldal.

¹³ HÁGER Tamás, *Gondolatok a bizonyításról*, 2. oldal (https://debreceniitlotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/gondolatok_a_bizonyitasrol_ht_0.pdf) (Letöltés ideje: 2021. 03. 24.).

a helyi hatóságok előtti ismeretlenséget, valamint az elkövetett bűncselekmények közötti összefüggés felismerésének nehézségét kívánja kihasználni.¹⁴ Az ilyen elkövetések esetén a nyomozó hatóság felderítési lehetőségeit jóval szűkebb keretek közé szorítja a tény, hogy a helyi adatgyűjtések az elkövetőről kevés adatot szolgáltatnak. A személygépkocsik minél szélesebb körű elterjedése, a gyorsforgalmi utak kiépülése, az Európai Unió schengeni határainak bővülése az elkövetők számára újabb lehetőségeket nyitottak arra, hogyan kövessenek el újabb és újabb kisebb-nagyobb szervezettséget igénylő bűncselekményeket. Mindezt anélkül, hogy kilétük a helyi nyomozó hatóságok előtt szinte azonosíthatatlan maradjon.¹⁵

Így természetesen nem meglepő, hogy az elmúlt években a betöréses lopás elkövetői között a magyar állampolgárok mellett fellelhetők voltak a szomszédos államok állampolgárai mellett például cseh és lengyel állampolgárságú személyek is. A kapcsolattartás eszköze az ún. munkatelefon. A munkatelefon kizárólag az elkövetés idején aktív, az elkövetők közötti kapcsolattartásra használt mobiltelefon. A kommunikáció csatornája a hagyományos telekommunikáció mellett például a Viber alkalmazása. Az elkövetők az épületek feltérképezésére internetes böngészőfelületet (Google Maps), a megközelítéshez pedig navigációs alkalmazásokat használnak.¹⁶ A digitalizáció fejlődése a nyomozó hatóságot kihívások elé állította. A felderítés szempontjából relevanciával bíró tények, adatok egyre nagyobb százalékban digitális alapon léteznek. Ez a folyamat jelentősen befolyásolta a bűnügyi szervek kriminalisztikai tevékenységét, szükségessé tette a korábban alkalmazott eljárások és gondolkodásmódok megváltoztatását. A szemléken indokoltá vált az informatikai szakértő alkalmazása, és a nyomozó hatóságnak birtokában kell lennie olyan eszközöknek, amelyek alkalmasak a digitális nyomok tárolására, feldolgozására, valamint a nyomozó hatóság tagjainak is tisztában kell lenniük alapvetően, az informatikához társítható fogalmakkal.¹⁷

Maradva az említett vagyon elleni bűncselekmény példájánál, a betöréses lopások nyomozásánál alkalmazott adatgyűjtő tevékenység során felderített digitális bizonyítási eszközök és nyomok a következők: *digitálisan rögzített audio- és videófájlok* (térfelvételek, kamerák felvételei), *számítógépen és számítógépes rendszereken tárolt adatok* (e-mailek, böngészési előzmények), *valamint a telekommunikációs eszközökön tárolt adatok* (híváslisták, helymeghatározási adatok). A betöréses lopások nyomozásának elején elvárás a nyomozó hatóság irányába, hogy soron kívül intézkedjen a digitális nyomok beszerzéséről. Ugyanilyen kötelezettség terheli az elkövetők

elfogása esetén foganatosított vagyon elleni kényszerintézkedések esetében, hogy megfelelő gondossággal járjon el a mobilkészülékek, számítógépek felkutatása, lefoglalása és tárolása során.¹⁸

1.1. Az új Be. kényszerintézkedéseinek rendszere az elektronikus adatra vonatkozóan

Az új Be. hatálybalépésével lényeges változást eszközölt a kényszerintézkedések rendszerében, amely alkalmasabb a digitális kihívásokra való megfelelésre. Az egyik legfontosabb szabályozási lépés az új Be. a 165. § f) pontjában önálló bizonyítéki rangra emelte az elektronikus adatot, annak fogalmának megfogalmazásával együtt. Eszerint: *„Elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja.”*¹⁹ Ahogyan más bizonyítási eszközök esetében, úgy az elektronikus adat kapcsán is fontos a törvényesség, szakszerűség és a zárt bizonyítási lánc megléte. Három alapvető kritériumnak kell megfelelni a nyomozás szakaszában: a bizonyíték megszerzésénél ne sérüljön vagy módosuljon az eredeti adat, bizonyítható legyen az egyezés az eredetivel, valamint a bizonyíték elemzése azt ne változtassa meg. Az új Be. egyúttal az elektronikus adatra épülő kényszerintézkedések rendszerét vezette be, így az elektronikus adat lefoglalását (új Be. 315. §), ezen belül a megőrzési kötelezettséget (új Be. 316. §), valamint az ideiglenes hozzáférhetlenné tételét (új Be. 335. §). Érdemi változtatást a lefoglalás szabályaiban eszközölt az új kódex.²⁰

A Be. 151. § (1) bekezdése alapján a lefoglalás célja a bizonyítási eszköz, illetve az elkobozható dolog vagy a vagyonelkobzás alá eső vagyon biztosítása a büntetőeljárás eredményes lefolytatása érdekében. Jelen kényszerintézkedés az elektronikus adat feletti tulajdonjogot korlátozza, amelyet a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság is elrendelhet. E jogintézmény kulcsfontosságú szerepet játszik az informatikai bűncselekmények felderítésében, az elektronikus bizonyítékok megszerzésének és megőrzésének eszközeként.²¹

Régóta viták folynak arról, hogy pontosan mit is kellene az eljárás során lefoglalni, így a meghatározott adatok körét, vagy az adathordozót, vagy a teljes információs rendszert. Érdemes megemlíteni, hogy az adat lefoglalását először a 2013. évi CLXXXVI. törvény 21. §-a illesztette be a régi Be.-be. Ezt megelőzően bevett gyakorlatként volt érvényben a számí-

¹⁴ MRÁZ ZOLTÁN *i. m.* 96. oldal.

¹⁵ MRÁZ ZOLTÁN *i. m.* 97. oldal.

¹⁶ MRÁZ ZOLTÁN *i. m.* 97. oldal.

¹⁷ MRÁZ ZOLTÁN *i. m.* 99. oldal.

¹⁸ MRÁZ ZOLTÁN *i. m.* 100. oldal.

¹⁹ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 205. § (1) bek.

²⁰ MEZEI KITT: *Az elektronikus bizonyítékokkal kapcsolatos kihívások és szabályozási újítások* In.: *Büntetőjogi Szemle*, 2019/10., 27. oldal.

²¹ MEZEI KITT *i. m.* 27. oldal.

tógép egészének a lefoglalása (pl. sokszor a büntetőeljárás szempontjából lényegtelen hardvereszközökkel együtt, mint a monitor és a billentyűzet), később a merevlemez vagy még azt sem, és csak másolatot készítettek róla, majd a módosítást követően csak az adatokat foglalták le.²²

Az elektronikus adat lefoglalásának módjait a Be. 315. § (1) bekezdésében felsorolással rögzíti, ami egyben a fokozatosság szabályait figyelembe véve sorrendet állít fel. A lefoglalás történhet: *az elektronikus adatról való másolat készítésével, az elektronikus adat áthelyezésével, az azt tartalmazó információs rendszer vagy adathordozó teljes tartalmáról történő másolat készítésével, az azt tartalmazó információs rendszer vagy adathordozó lefoglalásával, vagy a jogszabályban meghatározott más módon lehet végrehajtani.*²³

Az első két esetben magát az adathordozó tartalmát, vagyis az adatokat foglalják le másolat készítésével vagy áthelyezéssel. A lefoglalás módszertani kérdéseivel nem foglalkozik a törvény, annak ellenére, hogy ennek komoly jelentősége van. A másolás történhet egyszer úgy, hogy a hatóság a rendszert a helyszínen átvizsgálja, és a relevánsnak ítélt adatokat hagyományos módon másolja át az információs rendszerről közvetlenül egy adathordozóra. Ennek alkalmazása azonban kihívás elé állítja mind a hitelesség, mind a teljesség kriminalisztikai elvének érvényesülését. A digitális bizonyíték akkor hiteles, ha a későbbiekben is pontosan meghatározható, hogy az adat mely rendszerről származik, illetve, hogy az elektronikus adat pontos és teljes mása került lefoglalásra, továbbá, hogy az adat a lefoglalása óta változatlan maradt.²⁴

2. Digitalizáció a büntetőeljárásban – bizonyítás

Tekintettel arra, hogy jelen munka az elektronikus adat, mint új bizonyítási eszközhöz köthető aktuális kérésekkel foglalkozik, így nem mehetünk el amellett, hogy bizonyításelmélettel foglalkozzunk. Fontos feldolgozni a bizonyítás elméleti hátterét, hiszen ez ad egy ívet annak, honnan hová jutottunk, valamint az elméleti szabályok górcső alá vétele segítségünkre lehet a felmerülő kérdésekre történő válaszadásban, avagy éppen újabb felmerülő kérdések bölcsője lehet.

A bizonyítás a büntető eljárásjogban nem más, mint a büntető anyagi és alaki jog szempontjából releváns, múltban fakadó tények megismerése a törvényes bi-

zonyítási eszközök és módszerek útján, valamint ezeknek a tényeknek az igazolása, továbbá rögzítése bizonyítási eszközök útján. A bizonyítás célja tehát nem más, mint a büntetőjogi felelősség megítéléséhez szükséges relevanciával rendelkező tények, ismeretek megszerzése, feladata pedig az elkövetett deliktum vonatkozásában a tényállás tisztázása.²⁵

Logikai értelemben a bizonyítást valamilyen ítélet – tétel, hipotézis, elmélet – igazságának, helyességének kimutatása olyan ítéletek, tételek közreműködésével, melyek helyességét kimutatták, alátámasztották, bizonyították. A bizonyítás nem más, mint következtetés alkalmazása, melynek célja, hogy valamely már ismert tételről, ítéletről kimutassa, az megfeleltethető a valóságnak, visszatükrözi az objektív valóságot, vagyis: igaz.²⁶

A tény, hogy a bizonyítás része, azon belül is egy igen lényeges, érdemi része a büntetőeljárásnak, nem vitatható sem a gyakorló jogászok, sem az elméleti szakemberek számára. A büntetőeljárás alapvetően nem csak három-három belső (igazság elérése, anyagi törvényesség, alaki törvényesség) és külső (bűnüldözés, védelem, ítélkezés) funkció megjelenésének törvényes rendje és emellett egyrészt eljárási cselekmények folyamata, másrészt pedig eljárási viszonyok szövedéke, és mindezzel együtt egy tag aspektusban értelmezett bizonyítási folyamat.²⁷

Az említett külső funkciók egyáltalán nem esnek messze a bizonyítástól. A bizonyítás fenntarthatja azt a látszatot, hogy csupán az igazság elérését tartja szem előtt, azonban, ha elfogadjuk azt a tényt, hogy a ténykérdés mindig prioritást élvez a jogkérdéshez képest, akkor nyilvánvalóvá válik, a ténykérdés helytelen megoldása nem eredményezhet helyes következtetést a jogkérdés kapcsán sem. A helyzet hasonló a belső funkciók tekintetében is. Hiszen a bizonyítási folyamatot befejező, azt összefoglaló ítélkezés nem felel meg a valóságnak, ha annak előmozdítását nem szolgálja egy produktív, hatásos bűnüldözés, továbbá egy minőségi, mindenre kiterjedő védekezés. Mindebből az következik, hogy funkcionális aspektusból szemlélve a dolgokat, nem lehetséges a bizonyítás és a büntetőeljárás elhatárolása.²⁸

Alapvetően igaz, hogy mindegyik modern büntetőeljárási rendszer végső célja és alapfeladata az igazság az igazság szolgálata. Ám az igazság fogalmából és természetéből megannyi bizonytalanság származik az elmélet művelői, mind a gyakorlati szakemberek számára. Így a fogalom alapjában véve az anyagi és alaki igazság körül konkretizálódik.²⁹

A büntetőeljárás célja, feladata az igazság kiderítése, vagyis annak a megállapítása, történt-e bűncse-

²⁵ GYARAKI Réka Észter *i. m.* 87. oldal.

²⁶ GYARAKI Réka Észter *i. m.* 87. oldal.

²⁷ TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 23. oldal.

²⁸ TREMMEL Flórián *i. m.* 23–24. oldal.

²⁹ GÁCSI Anett Erzsébet: *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016, 11. oldal.

²² MEZEI KITTÍ *i. m.* 28. oldal.

²³ MEZEI KITTÍ *i. m.* 28. oldal.

²⁴ MEZEI KITTÍ *i. m.* 28. oldal.

lekmény, továbbá, hogy azt a terhelt követte-e el. Ennek eszköze a bizonyítás, mint egy szabályok által meghatározott megismerési folyamat azt tűzi ki céljaként, hogy a korábban megtörtént eseményeket a releváns tények feltárásával, így valamennyi bizonyíték összegyűjtésével, azok értékelésével, mérlegelésével rekonstruálni lehessen.³⁰

2.1. Bizonyítási rendszerek

Nagyban függve attól, hogy a jogalkotó milyen mértékben kívánta jogi rendelkezésekkel szabályozni a bizonyító eszközöket, módszereket, ennek eredményétől függően különböző bizonyítási rendszerek alakultak ki. A történelem során a jogalkotás sokszor, különféleképp törekedett arra, hogy egyrészt a bizonyítékok körét, másrészt azok bizonyító erejét, értékét is meghatározza. A jogalkotó ezen kettős törekvése négy fokozatot hozott létre. Ezek: a pozitíve kötött, a negatíve kötött, a teljesen szabad, valamint a nem teljesen szabad bizonyítási rendszer.³¹

A *pozitíve kötött* bizonyítás esetén a törvény taxatív sorolja fel a bizonyítékokat, és pontosan megállapítja ezek bizonyító erejét is. Ennek megfelelően beszélhetünk egész, fél, negyed, nyolcad stb. értékkel bíró bizonyítékokról. Ez a bizonyítási rendszer jellemezte a már említett inkvizitórius eljárást, ahol számos esetben nem állt rendelkezésre megfelelő bizonyíték, így a kínvallatás eszközei jelentették a járható utat a bizonyítékok királynőjének számító terhelti beismerés felé. Ezzel szemben a *negatíve kötött* rendszerben a bizonyítékok köre bizonyítási értéke szintén törvényben meghatározott, ugyanakkor a jogalkotó az ún. bizonyítékminimumra helyezi a hangsúlyt. Tehát meghatározza, milyen mennyiségű, minőségű bizonyítéknak kell rendelkezésre állni ahhoz, hogy a terhelt felett ítéletet mondhasanak. A *szabad bizonyítási rendszer*, a nagy francia forradalom után, az 1791-ben megszületett francia büntetőeljárás törvény fő problémája, hogy nem ellenőrizhető. Tulajdonképpen teret enged az ötleteken, netán előítéletesen nyugvó meggyőződésnek, vagy éppen az érzelmeken, indulatokon nyugvó ítélezésnek. Épp ezért a *nem teljesen szabad rendszer* nem belső meggyőződést, hanem indokokkal alátámasztott ítéletet helyezte előtérbe. Ezek szerint a bíróság ítéletében beszámol arról, mit és miért fogadott el bizonyítékként, avagy zárt ki a bizonyítékok köréből. Ez lehetővé teszi a hallgatóság, a résztvevők számára, a fellebbvitel számára a bizonyítékok megismerhetőségét, így pedig ellenőrizhetőségét.³²

Felmerülhet a kérdés, miért van szükség bizonyos esetekben már jogtörténeti kategóriába tartozó rendszerek bemutatására egy ilyen, mindenképpen modernnek titulálható téma feldolgozása során? A

válasz többlépcsős. Egyrészt, mert ezekből alakult ki a ma is hatályos bizonyítási rendszerünk. Másrészt a mai hatályos rendszer kapcsán nem egyértelműek az álláspontok, vagyis az, szabad, vagy nem teljesen szabad a bizonyítási rendszert alkalmaznunk. Harmadrészt, egy további kérdés is felmerülhet. Ha a szabad bizonyítási rendszert adaptálja az eljárásjogunk, elvileg a bizonyítékértékelés kapcsán teret kaphat az érzelmeken alapuló ítélezés? Ha pedig ez így történik, adott a kérdés: hogyan viszonyul egy a technológia vívmányaitól tartó, idősebb, konzervatívabb bíró a különböző digitális bizonyítékokhoz? Elfogadja azokat ítélezése alapjának, avagy inkább perifériára kerülnek? Azonban jelen munka feladata nem az erre történő válaszadás, valamint álláspontom alapján, az általam felvázolt kutatási módszerek sem alkalmasak erre.

Említésre került, hogy ellentmondásos, melyik bizonyítási rendszer van hatályban hazánkban. A hatályos Be. alapján egyes tankönyvek állításai szerint a szabad bizonyítási rendszer érvényesül, míg a fent hivatkozott Tremmel-féle könyv szerint a nem teljesen szabad bizonyítási rendszer érvényesül, azaz minden, az eljárásjogi törvény alapján deklarált bizonyíték felhasználható, ugyanakkor a jogszabály elrendelheti a bizonyítási cselekmények teljesítésének és lefolytatásának, a bizonyítási eszközök megvizsgálásának és rögzítésének meghatározott módját,³³ valamint rögzítésre kerül, hogy a büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási cselekmény. A törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevetelét.³⁴ Így példaként említve a tanúvallomást, a terhelt vallomása, a szakvélemény, pártfogó felügyelői vélemény, irat, okirat, elektronikus adat felhasználását.³⁵

2.2. A bizonyítás büntető eljárásjogi megközelítésben

A bizonyítás egy átfogó és az eljárás más szakaszában is megjelenő cselekménysorozat. A büntetőeljárás folyamatában a bizonyítás egy ember általi megismerő tevékenység, melynek elsődleges célja a múltban történt – jogi szempontból relevanciával bíró – tények megismerése, majd ezeknek megfelelően a helyes jogi minősítés megállapítása, az alapján pedig a büntetés kiszabása vagy a vádlott felmentése.³⁶

A büntetőeljárásról szóló törvényünkben ma is érvényesül az *in dubio pro reo* elv, mely az ártatlanság vélelmének egyik összetevője. Jelentése, hogy a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem érté-

³⁰ POLT Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárás törvényhez, 1. kötet*, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2018, 383–384. oldal.

³¹ TREMMEL Flórián *i. m.* 61. oldal.

³² TREMMEL Flórián *i. m.* 61–63. oldal.

³³ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 166. § (2) bek.

³⁴ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 167. § (1) bek.

³⁵ GYARAKI Réka Eszter *i. m.* 87–88. oldal.

³⁶ GYARAKI Réka Eszter *i. m.* 89. oldal.

kelhető a terhelt terhére. A bizonyítás tehát jogszabályban pontosan meghatározott tevékenység, amelyet az arra jogszabály alapján feljogosított szervek, személyek folytathatnak le, az abban megfogalmazott eljárási cselekmények betartásával és a törvényben meghatározott jogok és kötelezettségek figyelembevételével.³⁷

A bizonyítás során csak olyan adat használható fel, amelynek forrása és beszerzési módja, rögzítése, feldolgozása megfelel az eljárásjogi szabályoknak, a – már többször említésre került – hitelesség követelményének, továbbá akkor használható fel, ha beszerzett adat valóságtartalommal rendelkezik. A bizonyítás a felderítés során beszerzett adatoknak a valódiságát alátámasztó eljárás, mely igazolja a nyomozás során birtokba került tények, adatok megindagathatlanságát.³⁸

Ezen, az adatok megszerzésére, tárolására, a hitelesség megőrzésére vonatkozó kötelezettségek különösen fontosak a digitális bizonyítékok esetében, hiszen azok – tulajdonságaiknak köszönhetően – sokkalta könnyebben manipulálhatók, megsemmisíthetők. Ezzel kapcsolatosan szándékosan hagytam elvarratlan szálakat a kényszerintézkedésekről szóló fejezetben, valamint jelen – a bizonyítást tárgyaló – fejezetben is. Céloom a következőkben a vizsgálódás fókuszát már magára az elektronikus adatra, mint önálló bizonyítási eszközre helyezni, így a bizonyítás kapcsán már kifejezetten elektronikus bizonyításról beszélni. Reményeim szerint a következő oldalakon történő elemzésekkel minden láncszem a helyére kerül, és jelen munka elején megfogalmazott kérdésekre is választ adhatok.

2.3. Az elektronikus bizonyítás megjelenése – a számítógépes bűnözés elterjedése

Azért, hogy szólni lehessen magáról az elektronikus bizonyításról, először beszélni kell a számítógépes bűnözésről, hiszen az elektronikus bizonyítás nagyjából ötven évvel ezelőtt ezekkel összefüggésben merült. Tekintettel arra, hogy bölcsőjének az amerikai büntetőeljárás tekinthető, az ott fellelhető szakirodalom alapján e terület három csoportra osztható. Az első az úgynevezett *computer centered crime* (számítógép központú bűnözés) csoportja, melyek lényege, hogy célpontja a számítógépes rendszer, hálózat, az adattároló, esetleg egyéb eszköz. Fontos megjegyezni, ez a nemzetközi és hazai szakirodalom alapján is tekinthető akár egy új bűncselekménytípusnak, amely egy új közegrendszer – számítógépet – használ. E csoportba sorolható bünelkövetői magatartások felderítéséhez különleges szakértelem szükséges, így az Egyesült Államokban külön egységeket hoztak létre, melyek feladata a különleges szak-

értelmet igénylő elektronikus helyszíni szemle, vagy éppen az online házkutatás foganatosítása. Megfigyelhető, hogy a nyomozó hatóságokon belül megjelentek az úgynevezett etikus hackerek is.

A második csoport a *computer assisted crime*, azaz a számítógéppel segített bűnözés, mely csoportot alkotó deliktumok lényege, hogy ezen bűncselekmények elkövetése során az elkövető a számítógépet mint eszközt használja, mely segíti az elkövetési magatartást, de nem kifejezetten szükséges hozzá (pl.: gyermekpornográfia).

A harmadik csoport az úgynevezett *incidental computer crime* kategória (járulékos számítógépes bűnözés). Fő irányvonala, hogy ezen bűncselekmények megvalósítása során a számítógépes rendszer mellékes, sokszor egy hagyományos eszköz – példaként említve a számítógéppel történő könyvelést a papíralapú helyett – kiváltását jelenti. Éppen ezért ez utóbbi csoport jelentősége az utóbbi évek folyamán felértékelődött, hiszen egyre több bűncselekmény vonatkozásában merül fel az elektronikus bizonyítás, az elektronikus bizonyíték, hiszen egyre gyakrabban fordul elő, hogy egy hagyományosnak tekinthető deliktumot is egyre fejlettebb környezetben, egyre fejlettebb módszerekkel követnek el.³⁹

2.4. Ha van, mi a különbség a digitális és a hagyományos bizonyítékok között?

A digitális bizonyítékok konceptuálisan ugyanazok, mint bármely más bizonyíték, vagyis az információ felhasználásával az azt vizsgáló hatóság igyekszik a személyeket és eseményeket időben és térben elhelyezni, hogy a bűncselekmény okait, az elkövetés módszerét a lehető legjobban feltárják.⁴⁰

A magyar és külföldi szakirodalom tanulmányozása után megállapítható, hogy kétféle elnevezést – leginkább egymás szinonimájaként – használnak, a digitális és az elektronikus adat/bizonyíték fogalmára. Ezek közül a *digitális adat* olyan adat, amely egy kódolási eljárással jön létre, és amely alkalmas az elektronikus dokumentum előállításának és egyúttal a dokumentum tartalmának azonosításra. A *digitális bizonyítékok* egyik nagy területe a hagyományos keresőoldalak kutatása és elemzése. A gyermekpornográfia felderítésével foglalkozó nyomozások digitális bizonyítékokkal foglalkoznak. Azonban új lehetőségek nyíltak meg azzal, hogy az internet globális értelemben vett kommunikációs eszközzé vált. Így digitális bizonyíték lehet a közösségi oldalak – Facebook, Twitter, Instagram – vagy éppen a különböző kommunikációra használt – Messenger, Viber, Skype – applikációk. Az *elektronikus adat* pedig nem mást, mint elektronikus úton rögzített

³⁷ GYARAKI Réka Eszter i. m. 90. oldal.

³⁸ GYARAKI Réka Eszter i. m. 90. oldal.

³⁹ GÁCSI Anett Erzsébet: *Az elektronikus bizonyítás alapvető dogmatikai kérdései*, In.: Magyar Rendészet, 18. évfolyam, 2018/2, 78–89. oldal.

⁴⁰ GYARAKI Réka Eszter i. m. 94. oldal.

adat. Ez utóbbiról a következőkben még lesz szó. Az *elektronikus bizonyítékok* pedig három csoportba társíthatók. Az egyik csoportba tartoznak a *kibertérből beszerezhető bizonyítékok*, így a felhőben, vagy éppen a közösségi oldalakon fellelhető adatok. A másik csoportot képezik magán a *számítástechnikai eszközön található bizonyítékok*, míg a harmadik csoportba az *előbbi két csoporttal összefüggő információk* sorolhatók. A felsoroltak közötti különbség, hogy az első esetben a digitális fellelhetősége a felhőben vagy a közösségi weboldalon lehet, addig a számítástechnikai eszközön tárolt adatot magán a számítástechnikai eszközökön – internet kapcsolat használata nélkül – lehet megtalálni. A harmadik esetben pedig az előző két csoport evidenciáihoz tartozó adatok vannak, mint például azok keletkezésére, módosításának idejére, helyére, a létrehozó személyére vonatkozó információk.⁴¹

Tekintettel arra, hogy mind az új Be., mind az új Btk. az „elektronikus” kifejezést használja, valamint arra, hogy a hazai és külföldi szakirodalom is szinonimaként tekint az elektronikus/digitális adat/bizonyíték mögötti tartalomra, így a továbbiakban én is a két kifejezést annak jelentésével együtt kívánom használni.

3. Szakértő a büntetőeljárásban

Feljebb – a nyomozás kapcsán – láthatóvá vált, hogy bizony merülnek fel az elektronikus bizonyítékok kapcsán bizonytalanságok, nehézségek. Ez egyébként az önálló szabályozás egyik indoka is volt. A kérdés a következő: mennyire merülhet fel bizonytalanság, nehézség a nyomozás mellett a bizonyítás folyamán, vagyis mennyire szükséges a digitális bizonyítékok kapcsán szakértőt alkalmazni?

A szakértői vélemény a bizonyítási eszközök speciális csoportját képezi, amelynek alapján véve két oka van. Egyrészt igénybevételének szükségességét a bizonyítás során már rendelkezésre álló adatok mennyisége és minősége határozza meg. Másrészt a szakértők semmilyen formában nem kötődnek a vizsgált tényálláshoz. Emiatt elmondható, hogy a szakértői vélemény tatalmának objektivitása – általános jogalkalmazói szemlélet alapján – magasabb fokú, mint a tanúvallomásoké, ezért az eljáró hatóságok, bíróságok egyre magasabb bizonyítóerőt tulajdonítanak ezeknek a bizonyítási eszközöknek. Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy e vélemények relevanciája, megalapozottsága ne lenne megkérdőjelezhető. Ne feledjük a tényt, a szakértők sem tévedhetetlenek annak ellenére, hogy – rend-

szerint – a szakterületükre irányadó tudományos tételek, írott és íratlan szabályok, elvek, módszerek betartásával, alkalmazásával folytatják praxisukat.⁴²

Szakértő kirendelésére a bíróság által az eljárás azon szakaszában kerülhet sor, amikor már feltárára és megállapításra kerültek azok a tények, adatok, vagy körülmények, melyek jellemzőire tekintettel nézve a szakértő állásfoglalása szükséges. Szakértő kirendelésére ennek következtében általában – a nyomozati, a vád-, illetőleg a bírósági szakaszban egyaránt – az utolsó eljárási cselekmények között kerül sor, mivel ekkorra válnak világossá azok a releváns tények, amelyeket a szakértőnek a véleménye kialakítása során figyelembe kell vennie. Így a kirendelő végzése meghozatalára rendszerint a terhelt kihallgatása és a tényállás tisztázása után kerül sor. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú ajánlása az „egy szakértő elvét” fogalmazza meg, amelyet egy hazai bírósági döntés is megerősít: újabb szakértői vélemény csak abban az esetben szükséges, ha a bíróság az egymásnak ellentmondó szakértői véleményekkel kapcsolatban a tárgyaláson meghallgatott szakértők nyilatkozata alapján nem tud megalapozottan állást foglalni arról, hogy melyik szakértő véleményét fogadja el bizonyítékként. Ezt az általános elvárást egyébként több kritika is érheti – akár jogalkalmazás, akár a jogtudomány részéről egyaránt –, ugyanis ezáltal a szakértő akár „quasi” döntőbírói szerephez juthat, így a tényállás megállapítása tekintetében kizárólag az ő véleménye válhat irányadóvá.⁴³

Látható, hogy a modern igazságszolgáltatás szakértők nélkül aligha működhetne eredményesen. A szakértőre mint eljárásjogi intézményre vonatkozó alapvető rendelkezések ennek megfelelően kaptak helyet a büntető, polgári, államigazgatási, munkaügyi stb. szabályokban. A különböző államok joga a jogrendszer történelmi hagyományai, sajátosságai és az uralkodó tudományos álláspont által meghatározottan más és más, de az adott jogrendszerben feladatát betölteni képes szakértői rendszert hívott életre.⁴⁴

Szakértő kirendelésére a büntetőeljárásban akkor kerül sor, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. A polgári eljáráshoz képest tehát, ahol a bíróság támaszkodhat saját szakértelmére, a büntetőeljárásban akkor is szakértőt kell kirendelni, ha. pl. a szakvélemény tárgyát a hivatásos bíró meg tudná ítélni, de az szakkérdésnek minősül.⁴⁵

Az új Be. teljesen új alapokra helyezte a szakvéleményt mint bizonyítási eszközt. A hatályos Be. alap-

⁴² BÉRCES Viktor: *A szakértői bizonyítás elvi és gyakorlati kérdéseiről*, Miskolci Jogi Szemle, 14. évfolyam, 2019/2. különszám 1. kötet, 95. oldal.

⁴³ BÉRCES Viktor: *i. m.* 95–96. oldal.

⁴⁴ BAKONYI Mária: *A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárás törvényben*, Büntetőjogi Szemle, 2018/1., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018., 3. oldal.

⁴⁵ BAKONYI Mária *i. m.* 3. oldal.

⁴¹ GYARAKI Réka Eszter *i. m.* 94–96. oldal.

ján a terhelt és a védő által megbízott szakértő szakvéleményét az okiratra vonatkozó szabályok szerint kell felhasználni, a szakértő pedig tanúként hallgatható ki.⁴⁶

3.1 A különleges szakértelem meghatározása

A legújabb idők igazságszolgáltatása – a tudományos haladás és technikai fejlődés következtében megnövekedett mennyiségű szakkérdésre tekintettel – szakértők nélkül elképzelhetetlen. A szakértő az eljárásba éppen szakmai ismereteit viszi be, pontosan ilyen ismeretei miatt válik a bizonyítás alanyává.⁴⁷

A szakértői vizsgálatok, illetőleg a szakértői vélemények a nyomozás során megkülönböztetett figyelmet érdemelnek. Ilyenkor történik ugyanis a bűnyűben releváns tények felkutatása, összegyűjtése, biztosítása és értékélése, köztük azoké is, amelyek szakértői vizsgálatot igényelnek. Az, hogy mi a különleges szakértelem, a törvény nem határozza meg, de eldöntése a gyakorlatban ritkán okoz nehézséget. A különleges szakértelem körülírásában elindulhatunk abból, mi a köztudomású tény. Ennek megállapítása ugyanis nyilvánvalóan nem igényel különleges szakértelmet, de még bizonyítást sem. A különleges szakértelmet igénylő tényeket tehát azok között kell keresni, amelyekről bizonyítás folyik, és amelyek természetesen kívül esnek a köztudomású tényeken.⁴⁸

A szakértelem fogalmának értelmezése szorosan összefügg a szakértői eljárás alkalmazásával, mint hogy ettől függ, mit tekintünk szakkérdésnek, amely megítéléshez szakértőre van szükség. A hazai fogalomhasználatban a szakértő különleges szakértelmének jelentőségét csak akkor mérhetjük fel igazán, ha megállapítjuk, mihez képest kell a szakértelmet különlegesnek tekinteni. Egy adott szakterületen működők számára a szakmai ismereti tartományba tartozó tudás nem különleges szakértelem, hanem természetes szakmai igény, követelmény. Az azonos szakmai területen tevékenykedők szemszögéből az a különleges szakértelem, amellyel a szakmabeliek általában nem rendelkeznek. A nézőpont tehát lényegileg határozza meg a szakértelem különleges voltát. Mivel pedig a büntetőeljárásban a hatóság nézőpontja az irányadó, s elsősorban a hatóság szakértelme a jogot fogja át, a különleges szakértelmet alapvetően a jogon kívül eső szakmai ismeretek teszik ki.⁴⁹

Ha elfogadjuk Nogel Mónika és Bakonyi Mária meghatározását a különleges szakértelem kapcsán, akkor megállapíthatjuk, hogy igen sok tény megítélése igényelhet különleges szakértelmet. Különös

igaz lehet ez az informatikához köthető tényekhez, melyek fejlődési ütemét követni már-már lehetetlen. Ezek után a dolgozat témáját a szakértői munka ezen területére kívánom leszűkíteni.

3.2 Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban

A nyomozásról szóló fejezetben említettem, hogy nyomozati cselekményeken – pl.: szemlén – érdemes lehet informatikai szakértő részvétele, valamint azt, hogy a nyomozó hatóság tagjainak is tisztában kell lenniük alapvető informatikai fogalmakkal a hatékony felderítés érdekében.

A bűnyűgyi helyszínen immáron nemcsak a hagyományos értelemben vett nyomok és anyagmaradványok lelhetők fel, hanem a különböző elektronikai eszközökön tárolt, külső szemlélő elől rejtett adatok is, amelyeknek kiemelkedő bizonyító erejük lehet. Korábban említettem, nem jelenthető ki, hogy csak egy bizonyos bűncselekménytípusnál javasolt lefoglalni ilyen eszközöket, hiszen bármilyen bűncselekmény esetében egy mobiltelefon is tartalmazhat olyan felvételeket, mely a múltban lejátszódó releváns tényeket rögzít.⁵⁰

A szakértő bevonásának szükségessége nem szerepel a jogszabályban, azt mindig adott ügy körülményei határozzák meg. A digitális adatokról különösen elmondható, hogy már a legelső intézkedések megtételekor javasolt a szakértő jelenléte. A szakértő jelenlétében, az általa tett javaslatok megfogadásával sokkal eredményesebben kutathatók fel és rögzíthetők az adatok.⁵¹

3.2.1 Digital Forensic Science

Az informatika – különösen a jogtudománnyal összevetve – fiatal tudomány, a részletekre történő szétválasztására a szakemberek specializálódására az utóbbi évtizedben került sor jórészt. Az informatikai alapokon nyugvó bűnyűgyi informatikai tudomány, a Digital Forensic Science ontológiai megközelítése és a klasszifikációja is csupán az elmúlt néhány évben vált témává a tudományterület művelői között. A bíróság előtti bizonyíték bemutatás – vagyis a forenzikus tudományok gyakorlati tudománya – jó néhány évszázados múltra tekint vissza. E történet utolsó évtizedeiben minden bizonnyal a Digital Forensics volt a meghatározó tényező.⁵²

A Digital Forensic Science az informatika és a jogtudomány határán helyezkedik el. Azokat a tudományos módszereket és eljárásokat foglalja magában, melyek a jogi eljárásokat látják el hiteles információval azon esetekben, ahol digitális adat és/vagy – a

⁴⁶ BAKONYI Mária *i. m.* 3. oldal.

⁴⁷ NOGEL Mónika: *Az igazságügyi szakértő véleményének hitelt érdemlősége a büntetőeljárásban*, Doktori értekezés, Pécs, 2018., 54. oldal.

⁴⁸ BAKONYI Mária *i. m.* 4. oldal.

⁴⁹ NOGEL Mónika *i. m.* 55. oldal.

⁵⁰ BENEDEK Zoltán: *Digitális adatok a helyszínen*, In.: *Bűnyűgyi Szemle*, 2018/7–8. szám, 147. oldal.

⁵¹ BENEDEK Zoltán: *i. m.* 150–151. oldal.

⁵² MÁTÉ István Zsolt: *Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban*, Doktori értekezés, Pécs, 2017., 25. oldal (Letöltés ideje: 2022. 03. 28.).

kifejezés tágabb értelmében vett – a számítógépes rendszer is az ügy részét képezi.⁵³

Amint az előbbieken bemutatott definícióból és az elnevezésből is kitűnik, a bűnügyi informatika megközelíthető, mint a jogtudomány segédtudománya, mely a bizonyítékok összegyűjtését, azok elemzését, bemutatását végzi. A felsorolt mozzanatok mindegyike több tudományterület együttműködését, eredményeinek párhuzamos használatát igényli. Míg a bizonyítékok összegyűjtése és elemzése informatikai alapú, a jogtudomány által támasztott követelményeket is figyelembe vevő művelet, addig az eredmények bemutatása elsősorban kommunikáció-tudományi megközelítést igényel az informatikai és jogi követelmények szem előtt tartása mellett.⁵⁴

3.2.2 A Digital Forensic Science szakterületi felosztása

A szakértő elsődleges tájékozódási pontja a szakterületek elkülönítése, annak rögzítése, hogy mely szakkérdésekben nyilatkozhat érvényesen. Ezt a kérdést a jogszabályi környezet határozza meg, mely a magyarországi gyakorlatban a tételes felsorolás módszerével élve, az igazságügyi szakértői szakterületekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételeket tartalmazó 6. sz. mellékletben található – következő – szakterületeket különíti el: 1. az informatikai berendezések, számítógépek, perifériák és helyi hálózatok, 2. az informatikai biztonság, 3. az informatikai rendszerek tervezése, szervezése, 4. a stúdiótechnika, multimédia területtel összefüggő informatikai tevékenység, 5. a számítástechnikai adatbázis, adatstruktúrák, 6. a szoftverek.⁵⁵

Megfigyelhető, hogy a felsorolás különböző típusú tartalmakat határoz meg vizsgálati célobjektumként, melyek között helyenként átfedések is tapasztalhatók. Egyes vizsgálandó tartalmak, területek hiányoznak a felsorolásból, mint például az okostelefonok vagy a felhőalkalmazások.⁵⁶

3.2.3 Az igazságügyi informatikai szakértői módszertanok, azok szabvánnyá válása

Az igazságügyi informatikai szakértői tevékenység tartalmi elemeit szakértői módszertan vagy módszertanok határozzák meg. Kialakulásuk a hagyományos kriminalisztikai módszerekhez kötődik, létrejöttük pedig a 21. század első éveire tehető.⁵⁷

Ezen szakértői módszertanok fejlődése különböző

⁵³ MÁTÉ István Zsolt: *Digital Forensic Science: szabványosítási törekvések régen és ma*, Budapesti Igazságügyi Szakértői Kamara, Budapest, 2003., 1. oldal.

⁵⁴ MÁTÉ István Zsolt (2017.) *i. m.* 28. oldal.

⁵⁵ MÁTÉ István Zsolt (2017.) *i. m.* 29. oldal.

⁵⁶ MÁTÉ István Zsolt (2017.) *i. m.* 29. oldal.

⁵⁷ MÁTÉ István Zsolt (2017.) *i. m.* 53. oldal.

eljárási modelleken ment keresztül. Ezek ismertetésétől most eltekintek, így csupán az eljárási modelleken nyugvó szabványok közül emelem ki azon szabványokat, melyek a kutatási kérdésem megválaszolása kapcsán bír jelentőséggel. ezen szabványok közül tehát az ISO/IEC 27042:2015(E) szabványt emelném ki, mely az „Irányelvek a digitális bizonyíték elemzése és értelmezése tárgyában” címet viseli.

3.2.3.1 ISO/IEC 27042:2015(E) szabvány – Irányelvek a digitális bizonyíték elemzése és értelmezése tárgyában

A digitális bizonyítékok elemzéséről és értelmezéséről szóló segédlet az alapját képezi a már megszerzett digitális bizonyítékok feldolgozásának, mely folyamat az igazságügyi szakértők tevékenységének fókuszában áll. Ez olyan témaköröket foglal magába, mint a vizsgálat, az elemzés és az értelmezés.⁵⁸

Ezek közül az elemzés és értelmezés mellett a jelentéskészítés és a szaktudás témaköréről a következő mondható el. Az elemzést az igazságügyi informatikai szakértő, végezheti a nyomozó, ha rendelkezik a megfelelő jártassággal. Emellett fogantathatja a digitális bizonyítékok helyszíni vizsgálója mellett a digitális bizonyíték szakértő. Az értelmezés a büntetőeljárás nyomozási és bírósági szakaszában is megjelenő folyamat. Elvégzése jellemzően nem az igazságügyi informatikai szakértő feladata, ugyanakkor jelentősen segíteni, támogatni tudja az értelmezést a kellően részletes szakértői vélemény készítése által. Ez esetben a szakértői véleménynek nem csupán a vizsgálati eredményt kell tartalmaznia, hanem valamennyi olyan körülményt, mely befolyásolhatja a digitális bizonyítékok értékelését, legyen az az akár a vizsgálati módszer, a vizsgálat során feltárt, de az ügghöz közvetlenül nem kapcsolódó körülmény vagy más adat.⁵⁹

3.2.4. A digitális bizonyítékok kezelésének szakértői alapelvei

Az szakértői alapelvek közül ki kell emelni a bizonyítékok vizsgálatára vonatkozó szabályokat. A bizonyítékok szakértői vizsgálata önmagában is jelentős mozzanata a büntetőeljárásnak, azon belül a bizonyítékok kezelésének. A szakértőtől alapvetően elvárható – többek között – az eredeti bizonyíték minimális használata, a bizonyítás szabályainak betartása. A szakértői vizsgálat lezárulásával a szakértő mind a bűnjeleket, mind az azokból nyert digitális bizonyítékokat átadja a kirendelő részére. A magyarországi informatikai szakértők között két megközelítés terjedt el és működik jelenleg is: az első szerint a munka végeztével a szakértő minden hozzá került digitális tartalmat töröl a számítógépről. A másik

⁵⁸ MÁTÉ István Zsolt (2017.) *i. m.* 76. oldal.

⁵⁹ MÁTÉ István Zsolt (2017.) *i. m.* 80–81. oldal.

megközelítésben a szakértő a mentett digitális bizonyítékokat a szakértői archívumban megőrzi.⁶⁰

4. Záró gondolatok

Álláspontom szerint az, hogy az igazságügyi informatikai szakértő tevékenységét ilyen mértékben határozzák meg a jogszabályok, belső szabályok, alapelvek, módszerek, szabványok, mindenképp arra enged következtetni, a digitális bizonyítékok nem is kis mértékben minősülhetnek szakkérdésnek a büntetőeljárásban. Be kell vallanom, valamennyi, itt boncolgatott kérdés – legyen az alapelv, módszer

vagy szabvány – csak egy kis ízelítő volt annak tartalmából. Említettem a dolgozat elején, ezen kérdések kapcsán a felszínt vizsgáltam. Valamennyi kérdéskör kapcsán olyan terjedelmet lehetne papírra vetni, mely mindegyike – akár önmagában – megállna egy jelen dolgozat méretéhez hasonló, külön munkát.

Visszakanyarodva ismét a nyomozás, valamint a kényszerintézkedések fejezetére, azt gondolom, hogy azokban az esetekben, amelyekben – feltételezhetően – a bizonyítékok egy része digitális formában létezik, már a nyomozás során szükséges az informatikai szakértő igénybevétele. Egyrészt mert a nyomozó hatóság tagjainak szükséges segítséget nyújtani a digitális bizonyítékok összegyűjtésében, pláne azok elemzésében, másrészt, mert a szakértő jelenléte hatékonyabbá, gyorsabbá teheti a nyomozási szakasz e részét, mely – szem előtt tartva az új Be. célkitűzéseit – mindenképp üdvözlendő.

⁶⁰ MÁTÉ István Zsolt (2017.) *i. m.* 103–104. oldal.